

Ana Gabaj Miloš

Knjižnica Ivana Gorana Kovačića, Knjižnice grada Zagreba

ana.gabaj.milos@kgz.hr

ISSN 1845-2434

[CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Nikolina Resman Malović

Knjižnica Ivana Gorana Kovačića, Knjižnice grada Zagreba

nikolina.resman.malovic@kgz.hr

Informacijsko i informatičko obrazovanje osoba treće životne dobi uz primjer dobre prakse

Information literacy and information technology education of people in their third age with an example of good practice

Stručni rad

Sažetak: U današnje vrijeme tehnologija napreduje tolikom brzinom da je osobe treće životne dobi ne mogu samostalno pratiti, stoga su im potrebne nove vještine. Njihovi su se interesi također promijenili procesom umirovljenja jer su usmjereni na zadovoljavanje potreba za koje tijekom radnog vijeka nije bilo vremena, okružuju se ljudima istih ili sličnih interesa te traže različite načine kako bi poboljšali kvalitetu života.

Knjižnice grada Zagreba u sklopu projekta *65 plus* provode niz programa kojima nastoje potaknuti osobe treće životne dobi na aktivno i kreativno provođenje vremena. Jedan od primjera dobro osmišljenog programa za razvijanje informacijske i informatičke pismenosti provodi se u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića pod nazivom *Goranov informatički kutak za seniore*.

Ključne riječi: knjižnica, obrazovanje, pamćenje, 65 plus (osobe treće životne dobi)

Uvod

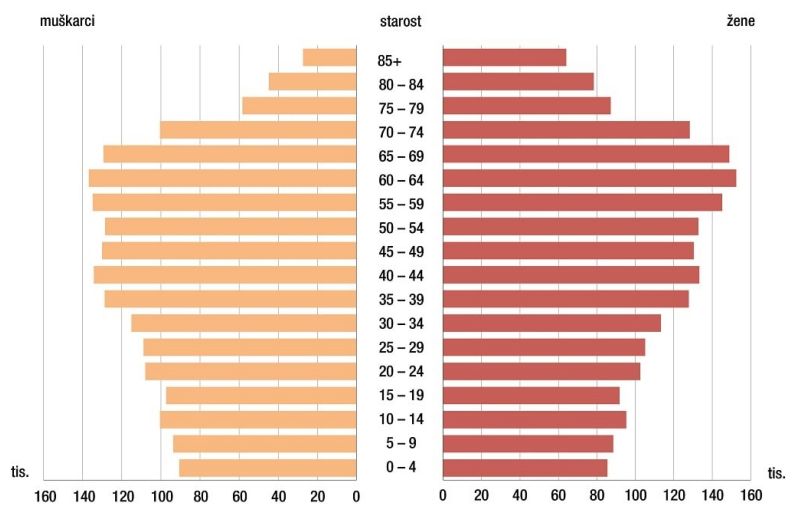
U trećoj životnoj dobi organizirani oblici obrazovanja dobivaju posve novi, drukčiji smisao – njima se zadovoljavaju interesi za koje u radnom vijeku nije bilo vremena, a i zadovoljavaju se aktualne potrebe u komunikaciji sa svijetom, društvom, užom zajednicom i samima sobom.

Osobe treće životne dobi (umirovljenici) postaju sve brojnija društvena grupa u svijetu, s

tendencijom daljnjeg porasta. Ta tendencija naziva se demografsko starenje ili starenje naroda i upravo je to dovelo do razvoja medicinskih znanosti, tehnologije i povišenja kvalitete života. (Špan, 1994: 7)

U Republici Hrvatskoj u 2021. godini nastavlja se kontinuirano starenje stanovništva što pokazuju i podaci navedeni na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku gdje je navedena procjena od sredine 2021. godine (slika 1).

G-3. STANOVNIŠTVO REPUBLIKE HRVATSKE PREMA SPOLU I STAROSTI, PROCJENA SREDINOM 2021.

Slika 1. Stanovništvo Republike Hrvatske prema spolu i starosti, procjena sredinom 2021.

Špan (1994: 11) starenje definira kao proces u kojem svaki čovjek prolazi kroz različite faze, u kojima dolazi do gubitka ili slabljenja nekih sposobnosti, ali i do razvitka sasvim novih sposobnosti. Neke od njih jesu:

1. sklapanje kompromisa između očekivanog i postignutog
2. sposobnost ponovnog vrednovanja ranijih doživljaja i iskustava te
3. sposobnost zrelijeg suočavanja s aktualnim životnim zadacima, koja se razvija iz dugogodišnjeg životnog iskustva.

Sredinom 20. stoljeća artikulirala se nova znanstvena disciplina vezana uz obrazovanje starijih osoba – gerontogogija. Prema Hrvatskoj enciklopediji, mrežnom izdanju, gerontogogija (geronto- + -agogija) je „interdisciplinarna edukacijska znanost, nastala u drugoj polovini 20. st., kojoj je predmet odgoj i obrazovanje starijih ljudi. Razvoj gerontogogije posebno je vezan uz demografska kretanja karakteristična za 20. st. (pad nataliteta i pad mortaliteta), razvoj koncepcije cjeloživotnog obrazovanja, poštovanje ljudskih prava (osiguravanje kvalitetnog i ravnopravnog življenja u starosti), promjene u strukturi suvremene obitelji i razvoj medicinske znanosti (uspješnije liječenje teških bolesti i

omogućavanje više kvalitete življenja)".

Obrazovanje u trećoj životnoj dobi

Živimo u kulturi koja je obilježena naglim tehnološkim promjenama, stoga se vještine ovladavanja novim tehnologijama moraju usvajati i za to nam treba priprema i uvježbavanje jer ne možemo očekivati da ćemo iznenada početi raspolagati novim vještinama ili steći sposobnosti koje prije nismo koristili.

Kod osoba treće životne dobi prevladava istinska želja za samoaktualizacijom i zadovoljavanjem interesa za koje prije nije bilo vremena ili je upravo nedostatak vremena često bio samo izgovor koji je prikrivao želju da ne napuštamo uhodane navike. Umirovljenje na neki način može pružiti slobodu da se pozabavimo stvarima i interesima za kojima smo potajno čeznuli. Naravno, pri tome nam nije presudno hoćemo li stvoriti nešto značajno jer nam već pronalaženje neke nove vrste zanimljivosti i zabave može pružiti osjećaj zadovoljstva, bez obzira na to ima li krajnji rezultat neku svrhu ili ne. Upravo se na takvim osnovama pruža mogućnost otkrivanja nečeg novog odnosno interes za područja koja još nismo upoznali, ali bismo željeli. Osim toga, značajna je i želja za druženjem s ljudima istih ili sličnih interesa.

Obrazovanje u trećoj životnoj dobi zadovoljava potrebe starijih ljudi u svakodnevnom životu, u komunikaciji sa svijetom, društvom, užom zajednicom i samim sobom, a dovodi i do poboljšanja kvalitete života. Obrazovni se proces organizira bez autoritarnosti koja često karakterizira obrazovne oblike za mlade i zaposlene ljude.

Osobito je značajna uloga voditelja obrazovnih grupa. Oni djeluju u stvaranju ugodne atmosfere i prijateljskih odnosa među polaznicima, izvor su velike podrške pri informiranju i obrazovanju osoba treće životne dobi, potiču interese obrazovne grupe, razvijaju suradnički odnos, otkrivaju postojeća znanja, vještine i sposobnosti polaznika, no pritom ne ocjenjuju znanje.

O učenju i pamćenju osoba treće životne dobi

Prema Hrvatskoj enciklopediji, mrežnom izdanju, učenje se definira kao „relativno trajne promjene u ponašanju koje nastaju kao posljedica iskustva pojedinca. Učenje ne podrazumijeva nužno poboljšanje ili usavršavanje ponašanja jer se može učiti i ovisnost o drogama, predrasude i sl. Rezultat procesa učenja je pamćenje.“ Za učenje je od velike važnosti motivacija, a kako bi se povećala djelotvornost učenja, razvijene su različite strategije: mnemotehnika, ponavljanje, unutarinja organizacija materijala koji se uči te

semantička elaboracija.

Schaie i Willis (2001: 311) učenje definiraju kao usvajanje i zadržavanje novih informacija kroz vježbu ili iskustvo. Učenje i pamćenje međusobno je povezano jer uključuje tri procesa: kodiranje (usvajanje), pohranjivanje (pamćenje) i ponovno pronalaženje (dosjećanje).

Činjenica je da osobe treće životne dobi imaju više teškoća u zadržavanju informacija, ali i u njihovu dohvaćanju, no postavljaju se važna pitanja vezana uz učenje i pamćenje s obzirom na dob osobe – do koje je mjere osoba treće životne dobi sposobna usvojiti gomilu novih informacija? Ovisi li to o pojedincu i njegovim prethodnim znanjima i interesima?

Rješavanje postavljenih pitanja ovisi o različitim čimbenicima koji utječu na sposobnosti osoba treće životne dobi. Usvajanje novih informacija među pojedincima varira, a ključni utjecaji uključuju prethodna znanja, interese, kognitivne sposobnosti i metode učenja. Bogato životno iskustvo čini proces učenja lakšim, dok motivacija često proizlazi iz osobnih interesa. Kognitivne sposobnosti, uključujući memoriju i pažnju, igraju ključnu ulogu, a prilagođavanje metoda učenja prema individualnim preferencijama, uz održavanje interesa i motivacije, ključno je za uspješno učenje u trećoj dobi. Ne zanemaruje se ni važnost fizičkog zdravlja koje može utjecati na kognitivne sposobnosti.

Prema Schaie i Willis (2001: 314), da bismo se informacije mogli prisjetiti, ona treba biti obrađena i prenesena u sljedeće sustave pamćenja: kratkoročno pamćenje, koje je organizirano tako da zadrži relativno malu količinu informacija, ali samo malo duže negoli se informacije zadržavaju u senzornom pamćenju; dugoročno pamćenje, koje ima veliki kapacitet pohrane informacija, a informacije se mogu zadržati i duže vrijeme; posljednja faza pamćenja je pronalaženje i dosjećanje informacija kada je potrebno.

Zaboravljanje se može javiti u različitim fazama procesa pamćenja, stoga pamćenje treba promatrati kao aktivnost, a ne kao statičko primanje i zadržavanje informacija. Pamćenje zdravih starijih osoba može se poboljšati kroz uvježbavanje i, iako kod njih dolazi do usporavanja reakcija i akumulacije različitih faktora, treba imati na umu da sa starošću dolazi i do svojstvene kompenzacije kroz nagomilano iskustvo, a takva iskustva dovode do razvijanja jedinstvenih sposobnosti starije životne dobi – mudrosti (Schaie i Willis, 2001: 392).

Uloga narodne knjižnice u cjeloživotnom učenju

U IFLA-inim smjernicama za narodne knjižnice (2011: 15) navodi se da narodne knjižnice imaju ključnu ulogu u pružanju osnovnih uvjeta za cjeloživotno učenje, samostalno odlučivanje te kulturni razvoj pojedinca i društvenih skupina u lokalnoj zajednici.

Također, svaka narodna knjižnica trebala bi pomoći svojim korisnicima da razviju vještine koje će im omogućiti korištenje knjižnične građe, službi i usluga koje pojedine knjižnice nude, dok bi knjižnično osoblje trebalo biti kvalificirano kako bi korisnicima svih dobni skupina pomoglo koristiti se informacijskom i komunikacijskom tehnologijom. S obzirom na brz razvoj novih tehnologija i njihovu pristupačnost, vrlo je važna uloga narodne knjižnice u osiguravanju pristupa tim tehnologijama i podučavanju ljudi kako da ih najbolje iskoriste, stoga su programi za obrazovanje korisnika od vrlo velike važnosti.

Projekt 65 plus

Kako je navedeno na službenim stranicama Knjižnica grada Zagreba, projekt 65 plus provodi ciljne programe namijenjene osobama treće životne dobi i njihovom aktivnom uključivanju u kulturna i društvena zbivanja. Projekt obuhvaća sedam programa kroz koje se ovu skupinu korisnika nastoji potaknuti na aktivno i kreativno provođenje vremena kroz brojne aktivnosti u knjižnicama, od kreativnih i likovnih do edukativnih radionica za informacijsku i informatičku pismenost. Aktivnosti u okviru programa provode zaposlenici Knjižnica grada Zagreba, angažirani stručnjaci i volonteri. Program je sufinanciran sredstvima Grada Zagreba.

Ovo su aktivnosti koje Knjižnica Ivana Gorana Kovačića provodi unutar projekta *65 plus*: *Knjigom do vrata*, *Sat informacijske pismenosti*, *Učionica bez granica* i *Izložba 65 plus*.

Primjer dobre prakse – Goranov informatički kutak za seniore

Sat informacijske i informatičke pismenosti u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića za osobe treće životne dobi osmišljen je kao program pod nazivom *Goranov informatički kutak za seniore*. Program je pokrenut 2017. godine, odvija se svakog utorka i temelji se na praktičnom radu na računalu i pametnim telefonima kroz koji polaznici stječu osnovna znanja i vještine vezane uz informacijsko i informatičko opismenjavanje. Program provode knjižničarke koje su proučile knjigu *Internetske i informacijske vještine : priručnik za učitelje i školske knjižničare* (Herring, 2008) koja donosi teorijski kontekst i praktični priručnik za učinkovito korištenje različitih aspekata interneta u obrazovne svrhe te daje savjete kako najučinkovitije poučavati polaznike informacijskim vještinama. Nadalje, program *Goranov informatički kutak za seniore* prilagođen je željama, predznanju i potrebama polaznika, u ovom slučaju polaznica.

Program se temelji na knjizi *Osnove informacijske tehnologije* (Slaviček i Pavlić, 2007), koju su polaznici mogli posuditi u knjižnici, i sastavljen je od nekoliko etapa: dijelovi osobnog

računala, radna površina, osnove oblikovanja teksta u programu za pisanje, univerzalna serijska sabirница (USB), osnove interneta, katalog Knjižnica grada Zagreba, aplikacije ZaKi Book i eZaKi, elektronička pošta i aplikacija WhatsApp.

Prvi zadatak odnosi se na upoznavanje polaznika s vanjskim dijelovima računala (kućištem, monitorom, tipkovnicom, mišem, zvučnicima, pisačem, skenerom...), kao i njihovim uključivanjem i isključivanjem te ponovnim pokretanjem računala, uz objašnjenje zašto je to ponekad potrebno. Poduka o radnoj površini podrazumijeva opis ikona, mapa, izbornika i programske trake. Polaznicama je objašnjeno na koje sve načine mogu stvarati mape, što u njih mogu spremati, kako ih mogu premještati i preimenovati. Od programa je najčešće korišten program za pisanje odnosno oblikovanje teksta. S obzirom na to da se radilo na korisničkim računalima dostupnima u Knjižnici, koristio se program Libre Office u kojem su polaznice pisale i uređivale tekst, mijenjale font, veličinu slova i boje, položaj teksta u dokumentu, dodavale fotografije i sve to spremale u svoju mapu te ispisivale na pisaču. Polaznicama je objašnjen i USB štapić te mogućnosti koje univerzalna serijska sabirница nudi (spremanje, kopiranje i brisanje dokumenata/programa/fotografija). Ono što je najviše zanimalo polaznice jesu osnove interneta – na koje mu sve načine mogu pristupiti, što sve nudi, kako ga pretraživati, na koji način preuzimati tekst i fotografije, na temelju čega vrednovati sadržaje internetskih stranica. Naravno, polaznicama je detaljno objašnjeno pretraživanje službenih stranica Knjižnica grada Zagreba i kataloga te korištenje aplikacija ZaKi Book i eZaKi, bilo preko računala ili preuzimanjem aplikacije na pametne telefone. Otvaranjem računa elektroničke pošte ponudio im se sasvim novi oblik komunikacije: izmjenjivale su poruke, ubacivale kopirani tekst i fotografije.

U knjižnici su od 2017. do 2019. bila dostupna tri korisnička računala tako da su tijekom godina polaznice imale individualizirani pristup, što se ispostavilo kao dobitna kombinacija. S obzirom na opuštenu i veselu atmosferu tijekom radionica, što prikazuje i fotografija polaznica s voditeljicama (slika 2). Korisnice su se sprijateljile i veselile druženju svakog utorka. Bile su neizmjerljivo zahvalne na strpljivosti i volji da im se više tjedana iznova održava ista radionica.

Slika 2. Polaznice Goranovog informatičkog kutka za seniore s voditeljicama

Program je obustavljen 2020. godine zbog proglašenja epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2. Radionice su 2021. ponovno pokrenute, no prijašnje polaznice više nisu bile u mogućnosti dolaziti u knjižnicu, stoga je formirana nova grupa u kojoj je sudjelovala i korisnica od 89 godina. Polaznice su se sprijateljile i počele družiti čak i izvan radionica, a često se uključuju i u ostale programe koje Literaturanudi.

Važnost ovog programa u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića vidi se ponajviše u želji i volji polaznica koje redovno dolaze, družu se i izvan radionica, često dolaze s popisom pitanja u vezi s računalima, računalnim programima te pametnim telefonima na koja im mlađi članovi njihove obitelji nisu voljni odgovoriti, kao na primjer podučavanje o korištenju aplikacije WhatsApp na osobnom računalu i pametnom telefonu. Također, program je osmišljen s ciljem upoznavanja osoba treće životne dobi s novim tehnologijama, ali je prilagođen njihovom tempu i interesima.

Zaključak

Cjeloživotno učenje je koncept prema kojem ljudi uče tijekom cijelog života i on najbolje upućuje na potrebu za obrazovanjem osoba treće životne dobi jer njime unapređujemo vlastito znanje, stječemo nove vještine i kompetencije te pridonosimo boljoj kvaliteti života (razvijanje mentalnih funkcija i memorije).

Obrazovanje u trećoj životnoj dobi posve se razlikuje od načina obrazovanja tijekom odrastanja. Tada se naglasak stavlja na potrebe koje nismo uspjeli zadovoljiti tijekom radnog vijeka. Također, javlja se potreba za razvijanjem vještina koje bi nam pomogle ovladati novim tehnologijama s obzirom na brzinu njezina razvijanja. No do koje je mjere

osoba treće životne dobi sposobna usvojiti gomilu novih znanja svakako ovisi o pojedincu i njegovim prethodnim znanjima i interesima, fizičkim i intelektualnim mogućnostima. Ono što može otežavati proces usvajanja novih znanja svakako je zaboravljanje, stoga pamćenje treba doživjeti kao aktivnost koja se razvija ponavljanjem. Na taj način stječu se sposobnosti koje prije nismo koristili.

Vrlo važnu ulogu u obrazovanju osoba treće životne dobi ima voditelj obrazovnih grupa jer o njemu ovisi atmosfera i odnosi među polaznicima. Voditelji trebaju poticati interese svakog pojedinca i zadovoljiti njihove obrazovne potrebe, razviti suradnički odnos, ali i otkrivati postojeća i stečena znanja, vještine i sposobnosti polaznika. Obrazovanje u ovoj dobi nikako ne podrazumijeva vrednovanje.

U današnje vrijeme knjižnice imaju vrlo važnu ulogu u osiguravanju pristupa novim tehnologijama, ali i podučavanju korisnika kako da ih najbolje iskoriste. Jedan od primjera dobre prakse odvija se u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića od 2017. godine gdje voditeljice postupno, uz ponavljanja, uspješno prenose znanja o novim tehnologijama i doprinose aktivnijem društvenom životu polaznika te njihovoj većoj uključenosti u zajednici.

Literatura

1. *65 plus*. Knjižnice grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.kgz.hr/hr/65-plus-1296/1296> [22.08.2023.]
2. Herring, J. E. (2008) *Internetske i informacijske vještine : priručnik za učitelje i školske knjižničare*. Zagreb: Dominović.
3. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. (2021) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/> [24.08.2023.]
4. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice*. (2011) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
5. *Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2021*. (2022) Državni zavod za statistiku. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/priopcenja/2022/hr/stan-2022-stanovnistvo/stan-2022-3-procjena-stanovnistva/stan-2022-3-1-procjena-stanovnistva-republike-hrvatske/stan-2022-3-1-procjena-stanovnistva-republike-hrvatske-u-2021/> [24.08.2023.]
6. Schaie, K. W. i Willis, S. L. (2001) *Psihologija odrasle dobi i starenja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Slaviček, A. i Pavlić, D. (2007) *Osnove informacijske tehnologije*. Zagreb: Algebra učilište.
8. Špan, M. (1994) *Treća životna dob : obrazovanje starijih ljudi*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.